
Vuorovaikutusrituaalin käsitteen kritiikki

Theodore D. Kemper: *Status, Power and Ritual Interaction. A Relational Reading of Durkheim, Goffman and Collins.* Farnham: Ashgate, 2011, 305 s.
ISBN 978-1-4094-2736-0.

Theodore D. Kemperillä on kaksi tavoitetta vuonna 2011 ilmestyneessä kirjassaan *Status, Power and Ritual Interaction.*

A Relational Reading of Durkheim, Goffman and Collins. Ensimmäinen niistä on vuorovai-
kutuksen *status-valta-teorian*
esittely ja toinen teorian avulla
tapahtuva Émile Durkheimin,
Erving Goffmanin ja Randall
Collinsin hyödyntämän *rituaa-*
lisiuuden käsitteen kritiikki.

Kemper on tuonut status-val-
ta-teoriaansa esille aiemmin
muun muassa vuoden 1978 kir-
jassaan *A Social Interactional*
Theory of Emotions, jossa hän
sovelsi ajattelumallia tuntei-
den teoretisointiin. Kemperin
emootiteoria, josta hän toki
kertoo nyt luetussa kirjassaan-
kin, onkin perinpohjaisuu-
dessaan ja oivaltavuudessaan
erittäin hyvä tunteiden synty-
prosessin sosiaalisen ymmärtä-
misen väline. Nyt käsillä olevas-
sa teoksessa polttopisteessä on
kuitenkin rituaalisuuden käsit-
teen ja sen ympärille rakentu-
neen vuorovaikutuskäsityksen
demystifiointi. Vuorovaikutus-
rituaalin tutkijoiden tarkastele-
mien ilmiöiden selittäminen ja
uudelleentulkinta toimii samal-
la status-valta-teorian esittely-
nä ja käyttökoikeena.

Kemper jakaa sosiaalisen toi-
minnan kahteen ulottuvuuteen:
tekniseen ja *relaationaaliseen*.
Tekninen ulottuvuus liittyy teh-
tävän suorittamiseen ja relaatio-
naalinen toimijoiden vuorovai-
kutussuhteeseen. Relatonaalista
ulottuvuutta voidaan Kemperin

mukaan käsitellä kahden teki-
jän avulla: *statuksen* ja *vallan*.
Sosiaaliset suhteet ovat proses-
si, jossa yksilöt ja ryhmät pyrki-
vät saamaan tai ylläpitämään
omaa statusta ja valtaa, antavat
toisilleen statusta sekä pyrkivät
välttämään toisten vallankäytön
kohteeksi joutumista. Henki-
löt ja ryhmät, joihin toimija on
status- tai valtasuhteessa, ovat
Kemperin käsitteistössä *refe-*
renssiryhmiä (*reference groups*).
Referenssiryhmien todellisten
tai kuviteltujen intressien lisäk-
si toimijaa ohjaavat vain hänen
kehonsa eli *organismien*, jota si-
täkin voidaan käsitellä referens-
siryhmän tapaan, tarpeet. *Minän*
käsitteen Kemper hylkää sosio-
logiselle analyysille tarpeetto-
mana. Hän kuitenkin sanoo, että
ihmisellä epäilemättä on minuus
tai ainakin tunne tai vaikutelma
minuudesta.

Status ja valta on Kemperin mal-
lissa määritelty operatiivisen na-
pakasti. Status on henkilön tai
position nauttima arvoista ja
kunniaa. Valta on weberiläis-
tä, tilanteellista agenttivaltaa,
jossa pyritään omien intressien
ajamiseen vastustuksesta huo-
limatta. Statuksen ja vallan käy-
tön välille oletetaan hierarkia:
ensisijaisesti ihmiset pyrkivät
tavoitteisiinsa statukseensa ve-
doten, ja valtaa käytetään vain
toissijaisesti. Valta nähdäänkin
teoriassa yksinomaan negatiivi-
sena asiana. Karrikoiden ilmais-
ten toiminnan motiivit nähdään

joko “hyvinä” (status) tai “paho-
na” (valta).

Kemper lähtee kirjassaan mel-
koiseen kuvainkaatoon, kuiten-
kin kohteitansa kunnioittaen
ja arvostaen. Ensin kirjoittaja
ottaa käsittelyynsä Durkheimin
klassikkoteoksen *Uskontoelä-*
män alkeismuodot. Durkheimin
teoriassa ihmisryhmän kokoon-
tuminen suorittamaan uskon-
nollista rituaalia aiheuttaa yhtei-
söllistä kuohuntaa ja innostusta
(*collective effervescence*) – siis *yh-*
teisön käymistilan, kuten Seppo
Randell tuon termin suomentaa
(Émile Durkheim 1980: *Uskon-*
toelämän alkeismuodot, s. 209;
Helsinki: Tammi). Tämä syn-
nyttää solidaarisuutta ja Randall
Collinsin termein ilmaistuna *tun-*
ne-energiaa (*emotional energy*).
Kemperin mielestä Durkheim
ei edennyt teoretisoinnissaan
riittävän pitkälle valaistakseen,
millainen sosiaalinen mekanis-
mi tällaisia vaikutuksia tuottaa,
ja tähän selittämistehtävään
(tai ainakin osan vaikutuksista
selittämiseen) Kemper esittää
status-valta-teoriaansa. Tulok-
sena tarkastelustaan hän toteaa,
että yhteisön käymistila ei ole
“läpinäkymätöntä” kollektiivis-
ta tietoisuutta vaan statukseen
ja valtaan liittyvien asemien ja
mahdollisuuksien paranemisen
tuottama viretila.

Toisena myllytykseen joutuu
Erving Goffman. Kemperin
mukaan uskonnollisuuteen ja

pyhyteen viittaavan rituaalisuuden ajatuksen käyttö Goffmanin tapaan arkipäiväisen sosiaalisen elämän mallintamiseen on tarpeetonta ja sekoittavaa. Lisäksi Kemper sanoo Goffmanin unohtavan vallan olemassaolon vuorovaikutuksen rituaalisessa ja *de facto* statuksiin nojaavassa analyysissään. Kemper esittää rituaali-metaforan tilalle empiirisiin tutkimuksiin perustuva ja sosiologian teoriaan ja kieleen hänen mukaansa paremmin istuvaa status-valtaajattelua.

Randall Collins on selvästi Kemperin status-valta-projektin pääkohde – siinä määrin leveällä ja syvällä rintamalla Kemper vyöryttää teoreettisen mekanisminsa Collinsin rituaalista analyysia vastaan. Erityisen mielenkiintoiseksi manööverin tekee, että herroilta Collins ja Kemper on aikoinaan tullut yhteisartikkelikin ”Dimensions of Microinteraction” (*American Journal of Sociology* 96:1). Vuonna 1990 ilmestyneen artikkelin argumenttina oli juuri status ja valta -dikotomian erinomaisuus sosiaalisen vuorovaikutuksen selittämisessä. Nyt ollaan kuitenkin eri urilla.

Kemper arvostelee useita Collinsin kirjoitusten ajatuksia, kantoja ja painotuksia. Muutama keskeinen seikka on nostettava esiin. Päinvastoin kuin

Goffman, joka Kemperin mielestä unohtaa vallan, Collins taas konfliktiteoreetikkona antaa Kemperin mukaan vallalle liian suuren painoarvon. Kemper sanoo myös, että Collins ajattelee virheellisesti, että dominanssisuhde ja pakottaminen ovat osapuolten välille solidaarisuutta tuottava rituaali. Ja, kuten Durkheiminkin kohdalla, Kemper toteaa, että Collins selittää rituaalisessa teoretisoinnissaan puutteellisesti toiminnassa vaikuttavat mekanismit sekä syyt ja vaikutukset. Kaiken lisäksi Collins keskittyy Kemperin mukaan analyysissään sosiologisesti ei niin mielenkiintoiseen, ei-verbaalisen viestinnän tasoon.

Kemper puuttuu kymmeniin ja taas kymmeniin Collinsin epäselviin lausumiin ja asettaa Collinsin selityksiä vastaan omat, tiiviit ja täsmälliset jäsennyksensä. Yleinen henki Kemperin kritiikissä onkin, että Collinsin teoretisointi on hieman väljää. Suoraa virheellisyyttäkin löydetään: Kemper sanoo, että Collinsin väite, että seksi on vuorovaikutusrituaali, joka tuottaa rakkautta (joskaan ei aina, vaan ”ideaalitulanteessa”), on absurdi. Kemper esittää, että seksuaalista kiihkoa edeltää yleensä jotain relationaalista, statukseen ja valtaan liittyvää. Ei ole Kemperin oma argumentointikaan kuitenkaan aukotonta. Hänen määri-

telmänsä rakkaudelle on, että “[se] on suhde, jossa ainakin yksi henkilö antaa (tai on valmis antamaan) äärimmäisiä määriä statusta toiselle” (s. 261; käännös JK). Se kuulostaakin lähes kehämäisen todelta. Toisaalta Kemperin määritelmän pohtiminen hänen teoriansa yhteydessä tuo esiin ongelman. Jos ihmisellä ei ole minää, kuten teoria olettaa, vaan vain organismi ja muita referenssisuhteita, mihin tuo rakkaus kohdistuu? Ehkä huomaamattaan Kemper salakuljettaakin omaan rakastumismalliinsa rakastumisen syiksi sellaisia tekijöitä kuin rehellisyys ja älykyys, jotka sopivat kyllä mielestäni minuuden osatekijöiksi.

Yksinkertaistettuna Kemperin kirjan sisältö ja sanoma on – status-valta-teorian esittämisen ja perustelemisen lisäksi – että rituaalisissa(kaan), tai sellaisiksi kutsutuissa tilanteissa, ei sinällään ole mitään mystisiä tai taianomaisia ylyksilöllisiä tekijöitä, jotka vaikuttaisivat ihmisten toimintaan. Selittäjiksi Kemper nostaa toiminnan ja vuorovaikutuksen sosiaaliset motiivit, jotka rituaaliteoreetikkojen tuotannossa ovat hänen mukaansa päässeet vähintäänkin hämärtymään. Keskeinen motiivi osallistujilla on sosiaalisen hyväksynnän ja kunnioituksen (status) säilyttäminen ja hakeminen, ja jos sitä ei saada hyvällä, niin sitä

haetaan väkisin (valta). Kemper pyrki siis tuomaan puheet ”kollektiivisesta kuohunnasta”, yksilöiden ”pyhydestä” ja vuorovaikutuksen rituaalisuudesta maan pinnalle ja selittämään toimintaa mahdollisimman selkeällä ja sosiologisella tavalla. Kirja on puheenvuoro perusasioista.

Kemperin status-valta-teoria on amerikkalaisen pragmaattinen ja suoraviivainen ja nojaa dynamiikan osalta vahvasti *sosiaalisen vaihdon* keppi ja porkkana -ajatteluun. Teoria on intuitiivinen, mutta aika yksioikoinen, karkea ja tavaltaan jopa konservatiivinen. Se on niin yleinen, että se on melkein määritelmällisesti tosi – kun asiat määritellään niin kuin Kemper tekee. Paljon lempää vallan käsitteen suppean ymmärtämisen varassa, ja tuo ymmärrys kyseenalaistuisi, kun teorian perspektiiviä laajennettaisiin toden teolla mikrotasolta, tai kun teoriaa sovellettaisiin spesifeihin teknisen toiminnan muotoihin. Esimerkiksi yhteistyössä vallalla voi ajatella olevan positiivisiakin funktioita. Lisäksi Kemperin teoretisoinnista puuttuu pitkälti juuri sellainen elävä emergenssin ja prosessin tarkastelu, joka Randall Collin-sillakin on keskeisenä kohteena. Kemperillä on asiaa, mutta koko totuutta hän ei kerro.

Juha Klemelä